Haakje-roer-mij-niet.
Over *Valse herfst* van A.H.J. Dautzenberg

Emiel Roothooft

A.H.J. Dautzenberg houdt lezers graag op de hoogte van zijn werk in voorbereiding, maar wijzer worden we er zelden van. Op dit moment staan een 'novelle', een 'non-fictie'-boek en 'ridderverhalen' in de stijgers, maar ook 'sciencefictiongedichten', iets wat hij 'NT+' noemt (een update van het Nieuwe Testament?) en iets met de code 'NUR 666' (wat naar populaire muziek, maar ook naar de Duivel zou kunnen verwijzen). In *En garde!*, zijn dagboek dat vorig jaar bij Prometheus verscheen, maakte Dautzenberg melding van een streekroman in voorbereiding genaamd 'De vlek'. Daar was hij een stuk duidelijker:

> Ik wil daarin de (veronderstelde) kloof tussen randstad en platteland verkennen, zonder die al te zeer te willen thematiseren. Het boek moet ook geen pastiche worden, en zeker geen pamflet. Ik wil bovendien mijn idioom trouw blijven, dus spelen met de grens tussen binnen- en buitenwereld, de onkenbaarheid van waarheid en werkelijkheid, de grenzen van de taal.

Het is een goeie beschrijving, al heeft het uiteindelijk de titel *Valse herfst* gekregen en valt Dautzenbergs taal een beetje tegen. Dat neemt niet weg dat hij met deze magisch-realistische streekroman intrigerende nieuwe paden bewandelt.

Meer commune dan dorp

'De vlek' komt in *Valse herfst* nog altijd voor. Het is de naam van het dorp waar Frans Heinrichs zijn jeugd heeft doorgebracht en waar hij nu als televisiemaker naar

terugkeert om de genoemde ‘kloof’ in te blikken. Hij wordt door zijn jongere collega’s niet meer serieus genomen en krijgt het gevoel dat ze hem hier laten uitbollen. Deze cynische, aseksuele boomer zoekt in de eerste plaats naar leuke ‘haakjes’ om zijn tv-segment aan op te hangen, maar krijgt de ene opdonder na de andere uit het verleden.

Zijn haakjes zijn best boeiend en hadden veel kunnen opleveren – als hij tot tv-maken zou gekomen zijn, waarvan de lezer al snel vermoedt dat dat niet gaat lukken. Hij denkt bijvoorbeeld aan een comparatieve studie over de verkoop van speelgoeddieren op het platteland en in de grote steden. Daarvoor trekt hij voor een dag naar Maastricht. De speelgoedverkoper daar zegt met volle overtuiging geen diertjes meer te verkopen omdat ‘[u]it onderzoek blijkt dat kinderen die speelgoeddieren hebben minder snel vegetariër worden dan kinderen die met gewoon speelgoed spelen’. (Frans krijgt er alsnog eentje mee, want ze weggooien hoort ook niet.)

Frans overweegt ook een segment over de dorpsclub die wekelijks samenkomt om in besloten kring tekenfilmpjes te bekijken, maar zich daarna aan de meest lukrake, bizarre activiteiten overgeeft. Ongewild reikt hij het doel van hun volgende bijeenkomst aan: de tijdgeest tekenen. Het resultaat zal hem helemaal gek maken. Maar er is ook de overleden schilder De Vos, wiens kerkstaties volgens een bewoner van De Vlek de toegangspoort tot een ‘tussenwereld’ zijn. Ten slotte stuit Frans overal op fervente lezers van de antropoloog Ernst Becker (het begint met een overhoord gesprek over ‘schijten, anussen en neuken’). De plaatselijke kantoorboekwinkel deelt gratis exemplaren van zijn klassieke werk *De ontkenning van de dood* (1973) uit. Ter bevordering van de gemeenschapszin, zo blijkt. De Vlek gaat gaandeweg meer op een commune dan op een dorp lijken.

Zoveel zelfcorrigerende tikken

Onzeker, onrustig, onbestemd: was Frans het altijd al of zet zijn verblijf juist alles op losse schroeven? Ik zou niet graag in zijn vel zitten. Steeds opnieuw snijdt hij zijn gedachten af met een zelfcorrigerende tik. Jammer genoeg blijft dat oppervlakkig en weinig interessant – ook zelfkastijding vraagt in een roman om originaliteit, en dat lukt niet met zinnen als ‘Stop’ of ‘Kletskoek’. Het is vermoeiend hoe hij iedere repliek, zowel van zichzelf als van anderen, evalueert, meestal met korte dooddoeners als ‘niet slim’, ‘te ironisch’, ‘aansteller’, ‘te gretig’, enzovoort.

We vinden dezelfde cadans overal terug. Dautzenbergs hakkelige, registrerende stijl – met zinnen als 'Bloed.', 'Een lege vlakte.', 'Zand. Modder.' – werkte grotendeels in zijn laatste dagboek, hier minder. Naast een roman van scènes (de ene al beter dan de andere) is *Valse herfst* er dus ook een van woorden. Zoals zijn bedenker staat Frans vaak stil bij bepaalde woorden of uitdrukkingen. Hij bedenkt of ze al dan niet mooi zijn, gênant of raak, maar doet ook alsof hij er de sleutel voor een mysterie in zal vinden. Hij probeert eruit af te leiden wat voor iemand de persoon is die het woord gebruikt, wat voor iets 'de mens' is, wat voor iets 'taal' – en wat voor iets dit dorp is, waarin alle raadsels geconcentreerd lijken te zijn.

'Het dorp protesteert'

De droomsfeer die Dautzenberg weet te scheppen, is de grootste kwaliteit van *Valse herfst*. Frans raakt dronken, ijlt, hallucineert. (De scène in het ballenbad van McDonald's geeft daar de beste illustratie van.) De interacties die hij heeft, voelen niet helemaal echt aan: een man die als 'Socrates' bekendstaat omdat hij over alles vraagt wat het wezen ervan is; een meisje dat in de regen door de straten van het dorp trekt, terwijl ze op een blaasinstrument speelt; een ander meisje dat de groeten van haar moeder doet, maar dan beweert haar naam niet te mogen noemen; een katapult die hij anoniem geschonken krijgt; eikels die hem vanuit het niets op het hoofd raken … En dan is er nog het feit dat het dorp op magische wijze 'protesteert' tegen zijn vertrek. Het doet denken aan enkele klassieke romans over journalisten, documentairemakers of academici die naar afgelegen gebied trekken, maar daar niet weggeraken, zoals *Christus kwam niet verder dan Eboli* (Carlo Levi) of *De vlakte* (Gerald Murnane). Dautzenberg constateert samen met hen de mislukking van de documentaire blik.

Via flashbacks en gefilosofeer verweeft de auteur – hier en daar wat drammerig – het thema 'tijd' door zijn roman. Geestig zijn de tijdgeesttekeningen en de surreële fantasietjes van Frans:

> 'Met osmotische kracht zuigen de muren de tijd naar binnen en voegen die toe aan de eeuwenlange historie die inmiddels in de ziel van het kasteel ligt opgeslagen,' fluistert hij. 'Eens zullen al die impressies en herinneringen de burcht doen imploderen en wee de mensen die er dan verblijven.'

Verwijzingen naar een ‘voorval’ of ‘drama’ uit het verleden, waarbij Frans nauw betrokken zou zijn geweest, voegen een onheilspellende lading toe. De auteur is gelukkig spaarzaam met zijn hints. Zelfs op het einde weten we nog niet goed wat er juist gebeurd is. ‘Mijn onderbewustzijn meldt zich, denkt Frans […]. Het verleden begint me te bijten.’ Dautzenberg heeft begrepen dat, zoals in een goede horrorfilm, de suggestie van een beet effectiever is dan een beeld van wat bijt.

Bibliografie

A.H.J. Dautzenberg, *Valse herfst*. Prometheus, Amsterdam, 2026.